

I. rész  
Két élet.

~~Egy munkás ember~~  
élete

Élbeszélés  
Kisregény



Írta: Kádas Dezso  
B. csaba  
v. Mikszáth 22.

## B e v e z e t é s

Az 1945-ös felszabadulás után apám Kétegyházáról hozzánk Békéscsabára költözött. Ekkor már betöltötte 90 életévét, de testileg-szellemileg még eléggé aktív volt. Gyakran érdeklődtem apámnál az ő és szülei életéről. Kértem, összefüggően beszéljen multjáról és szülei életkörülményeiről, a családi eseményekről, küzdelmeiről.

Apám szívesen vállalkozott, hogy beszél szüleiről és saját életéről. Már csak azért is szívesen tette ezt az ígéretet, mert szeretett beszélni régi dolgokról, élményeiről, hosszú életének változatos eseményeiről. Természetes hálama is volt az

*értelmes mesélésre.*

~~haszon~~. A népi demokrácia lehetőséget adott az egyszerű embereknek is hogy ha tehetséget éreznek magukban, teret, nyilvánosságot kapjanak esetleges műveik számára.

Én is élni kívánok ezzel a lehetőséggel és megkísérlem apám előszóval elbeszélte életéről úgy írni, ahogy ő azt egyszerű szavaival elbeszélte nekem.

Hadd lássa a mai ifjúság, milyen is volt az a régi, úgynevezett " J ó v i l á g "

-----  
-----  
-----  
-----  
-----  
-----

I. fejezet

Kétegyháza. A colerajárvány. 1873.

Apám tehát belekezdett elbeszélésébe. Ime:

<sup>1873. évi</sup>  
Édesapám Kétegyházán a volt gróf Almássy uradalomban gépész és vadász volt. Egy reggel üzent neki a kastélyból a szakács, hogy löjjön a konyha részére 5 árb. fácánt. Apám fogta puskáját és elindult.

Mint mindig, a vadászkutya és én is elkísértük. Én és a kutya a parkon keresztül előre szaladtunk a fácános felé.

Gyönyörű volt a reggel. A hatalmas ősi fákon vidáman énekelték az éneklő madarak. Átható, erős fütytyével a sárgarigó vitte a primhangot. A mindig vidám apámat azonban most nem érdekelték a madárhangok. Szomorú és levert volt. Lassan, fáradtan vonszolta magát.

Ahogy az üvegház mellett a fácános-kert felé haladtunk, kutyánk a bokorból csapdával együtt egy fácánt cipelt felém. Elakartam tőle venni a fácánt. Tudtam kié a csapda. A kutya nem adta át nekem. Szaladt hátra, apámhoz velem, ahol apám lábai elé a földre rakta zsákmányát. Megmondtam apámnak, hogy a csapda a kertészinásé. Szüleinek akart kedveskedni egy kis fácánpeccsenyével. Elkértem apámtól a fácánt és csapdát, s mindkettőt visszadtam a bokorba.

Apám nagyon jó ember volt. Mindenkit szeretett, s őt is mindenki szerette.

Különösképpen a hűséges kutyája - imádtam. Apám utasítására megmondtam a kertészinásnak, hogy máskor jobban vigyázzon a csapdára, mert ha a

gróf, vagy az intéző megtudja, szüleinek is baja lesz belőle.

A fácánosba érkeztünk. Apám hamarosan lelőtte az 5 fácánt. Átadta nekem, hogy vigyem be a kastélyba a szakácsnak. Biztatott, hogy csak menjek, ő majd lassan hazamegy, mert nem jól érzi magát.

Átadtam a szakácsnak a fácánokat. Annyi süteményt és gyümölcsöt csomagolt nekem, hogy abból jutott testvéreimnek is.

Jó ember volt a szakács is. Ha távol volt a grófi család, mindig élelmet pakolt nekem.

Ebben az időben a grófi család a kolerajárvány miatt a Magas Tátrába ~~huzta~~ huzta meg magát.

Mire a kastély konyhájából hazaérkeztem, apámat már ágyban találtam. Anyám már 3 napja feküdt, ugyancsak kolerába. Mindkettőjük betegsége rohamosan súlyosbodott.

Mi, gyerekek nagyon szomorúak és elkeseredettek voltunk szüleinek betegsége miatt. Hatan voltunk testvérek: Mariska 16 éves, jómagam <sup>14 éves</sup> 14 éves, Miska öcsém 12, György öcsém 9 éves, Teréz hugom 5 éves és József öcsém 3 éves.

Másnap templomba mentem imádkozni, hogy szüleinek meggyógyuljanak. A templom zsúfolásig telve volt. Rövid idő múlva a Teréz 5 éves hugom hangját hallottam. A nevetem kiáltotta: Pista! Pista! Gyere haza! Meghalt apánk.

Az oltár mellől mérgesen nézet hátra a pap, ki merészel az Isten házában kiáltozni?

Hazamenet elkeseredésemben elhatároztam, hogy én is meghalok. Észrevétel nélkül belopakodtam halott apámhoz. Hogy megkapjam a koleraét, összevissza csókoltam, ahol értem. De sem én, sem testvéreim közül egyik sem kapta el a betegséget. Apámat még

Apámat meg -3-

halála napján eltemettük. Csak mi, gyerekei és a hűséges vadászkutyája kísértük ki a temetőbe. Kutyahűségét azzal mutatta ki, hogy nem akart velünk együtt hazajönni. Apánk sírjánál meglapulva, türelmetlenül várta gazdáját, hogy hazatérjen.

Másnap drága, jó anyánk is meghalt. Egyik napról a másikra mind a 6 gyermek árva lett.

Anyánkat is csak mi kísértük ki a temetőbe. A kutya előre szaladt és apánk sírjánál várt bennünket.

Az "ugynevezett" régi jó világban rettegetésben éltek az emberek. A colera országos méretűvé vált. Senki sem tudta honnan jött, hogyan terjed és miképpen kell ellene védekezni. A hatóság hiába vérette körül a várost, vagy fátut örökkel, a járvány átugrott az órség felett. \* \* \*

Hirtelen támadt a betegség. Főképpen a felnőtteket és a szegényeket látogatta meg. A gazdagok jobban tudtak ellene védekezni. Egyszerűen megszöktek a járvány elől, vagy Tátrába, vagy pedig Erdélybe menekültek.

A betegség hasmenéssel, hányással kezdődött. 2-3 nap múlva a beteg kezét-lábát görcs huzta, szemel beestek, egyeseknek a nyelve megfeketedett. Epe-mirigynek, Pestisnek és Dögvésznek is nevezték. Száz év alatt háromszor is végig pusztította hazánkat. Nagy colerajárvány volt 1831-ben, a szabadságharc végén 1849-ben és utoljára 1873-ban.

Volt olyan évszázad, amikor Európa lakosságának fele kihalt. Ez a veszedelmes betegség aránylag rövid, néhány hónap alatt lezajlott. Rendszeresen júliusban és augusztusban érte el tetőfokát a járvány. Egyes városokban és falvakban ma is coleradombok tanuskodnak a vérszről. Sok helyen emlékoszlop örökitette meg a colera áldozatait. A

*Ligeti*

A Békéscsaba-i emlékoszlopon az alábbi sorok olvashatók:

2000 Csaba-i nyugszik itt  
az emlék tövébe  
kiket a colera  
dühösködő mérgébe  
5 hét lefolyta a-  
latt kedveseitől  
elragadta

306 róm.kath.vallásu  
1651 Ágost. vallásu  
51 más hitű és  
11 izraelita

Kezdődött: 1831 július 25-én  
Végződött: 1831 szeptember 6-án.

Ma már a legtöbb colera-dombon gyerekek játszanak.

A colerán kívül még más különféle járványos betegségek is pusztítottak az emberek között. Ilyenek: a fekete himlő, kiütéses tifusz, vérhas, tüdővész, diftéria, gyermekágyi láz, himlő, veszettség, trachoma, lepra.

Körülzért gyarmati leprás telepeken kimutatás szerint még most is 10 millió benszülött szenved. Régebben az újszülöttek 10 %-a szemgyulladással jött a világra. Ezek legnagyobb részt a hanyag könnyelmű szülők nemi fertőzésének ártatlan áldozatai voltak. Egészségesen születtek, de sohasem pillanthatták meg a napvilágot, mert születésükkel kezdődő szemgyulladás következtében ezeknek 20-30 %-a megvakult. Áldásos törvény bevezetés volt az, hogy az újszülöttnak az orvos, vagy baba kötelessége azonnal néhány csepp ezüst oldatot a szemébe cseppenteni. Persze az eredmény még nem teljes. A szülők lelkén

*nemi fertőzés miatt*

szárad, ha gyermekékké örökké vakságban szenved.

De jó is most, hogy nem kell annyira rettegni e veszedelmes járványoktól! Sokan nem tudják, hogy a modern orvostudomány alig száz éves. Nem csoda, mert régebben az egyházi főhatóságok szigorúan tiltották, hogy az orvosok hullákon, boncolás útján tanulmányozzák a betegségeket. A betegséget Isten büntetésének tartották. A földi bajokon, betegség és gonoszszágon csak az imádkozás segíthet. A zsúfolt templomok révén is jobban terjedt a járvány. A nép az imádságban és babonában kereste az orvosságot. Különösen falvakban a régebbi időkben orvos sem volt, hanem a borbélyok és kovácsmesterek gyógyították a betegeket. Nagy sebeket is tüzes vassal égették ki a kovácsok. A borbélyok eret vágtak, fogat húztak még nem is oly régen.

II. fejezet.

Sorsunk szüleink halála után.

Az intéző közbenjárására a kastély a szegények konyhájáról hordtuk az ebédet. Az ebédkonyhát a grófné tartotta fenn a falu szegényei részére.

Egyik nap babfőzeléket, a másik nap krumplifőzeléket kaptunk egy darabka kenyérrel.

A járvány elmúltával megszűnt az ebédkonyha.

Hatan voltunk testvérek. Mind a hatan más-más helyre kerültünk. Főképp a rokonok vettek bennünket magukhoz. Legkisebb öcsémet József az intéző vette gondozásba. Engem Miska ~~nagy~~ bátyám vett magához kovácsműhelyébe inasnak. Kétegyházaán mint kovácsmester működött. Kutyánkat az intéző kérte el.

Nem örültem annak, hogy kovácsinast akarnak belőlem csinálni. Félttem is Miska bátyámtól, mert híres volt a fősvénységéről. A kovácsmesterség mellett földet bérelt és sertéseket hizlalt nagyban, eladásra.

Engem főként kanásznak használt a tanyáján. Csak télen dolgozhattam műhelyben, ahol aludnom is kellett a fűtetlen jéghideg helyiségben. A segéd is itt aludt. A gerendára fölerősített vaságyon aludtunk. Csak létrán tudtunk fölmenni. Eleinte mindig félttem, hogy a sötétben álmosan a létra mellé lépek és leesem. Megkértem a segédet, vigyázzon reám éjjel. Bátyám felesége is fősvény volt. Munka után minden este vizet hordatott velem fürdéshez és mosáshoz. Késő estig, még vasárnap is, este 9-10 óráig dolgoztattak. Állandóan korán keltem és későn feküdtem, s így napi 15 órát dolgoztam. A kosztom is rossz volt. Gyakran a padlásan a disznóknak gyűjtött kenyérbéj volt a vacsorám. Két évig inaskodtam már, de a mesterségből még semmit sem tanultam.



Fujtatni,- azt tudtam, s megtanultam a szerszámok nevét- németől. Abban az időben és még sok helyen, ma is sok műhelyben németül hívják a különféle szerszámokat megszokásból.

Önökabátyám ha valamiért haragudott rám, mindig pofont ígért. Ennek teljesítését nehezen vártam, mert azzal a gondolattal foglalkoztam, hogy megszököm. Ha pofonút, legalább okom lesz rá, hogy ott hagyjam. Ezt az elhatározásomat a szomszéd borbélllyal is közöltem.

Tudta, hogy rossz helyen vagyok és sajnált. Titokban biztatott, hogy hagyjam ott a helyemet. Ajánlotta: menjek Gyulára az öccséhez **inassnak**, aki ott bognár és esztergályosmester. Fiával és két segéddel, valamint 2 inassal dolgozik. De még kell neki egy inas. Könnyebb mesterség a bognárság és esztergályosság mint a kovácsmesterség. Nem kellett sokáig várnom az ígért pofonra. Mesterem, az ~~Önökabátyám~~ rosszabbul bánt velem, mint egy idegennel. Nem volt tekintettel rokoni kapcsolatunkra és árvaságomra.

Egy alkalommal gorombasága miatt feleseltem vele, ezért pofonütött. Este ~~lőva~~ a borbélyhoz mentem. Elkértem gyulai öccsének címét. Másnap korán reggel elkészöntem a segédttől, s megkértem, hogy ha a mester kérdezni fogja, hová mentem, mondja azt, hogy nem tudja.

Megszöktem hát és gyalog Gyulára mentem, a borbély öccséhez.

III. fejezet.

Békésgyula

A cím után hamar megtaláltam a keresett bognármestert. Áadtam bátyja ajánló levelét. Arravaló tekintettel, hogy két mesterséget tanulok kinála és ruházni is fog 5 évre fogadott fel inasnak. Élelmezésem elég jó volt. A segédek és a mester reggel pálinkát ittak. Minthogy a 3 inas közül én voltam a legfiatalabb, nekem kellett minden reggel 3 deci pálinkáért a kocsmába mennem. Az az inas, aki eddig hordta reggelenként a pálinkát sajnálta, hogy nem ő hozza tovább.

Elmondta, hogy mindig megszitta a pálinkát. A gazda ezt soha nem vette észre, s nem szólt, hogy "Ejnye, de szüken mérték!" Lehet, a mester sejtette, hogy megvámolom, de nem szólt. Gondolta: "Jut is marad is!"

Mindezeket azért mondom el pajtás, hogy Te is így csináld. Azt tanácsolom, hogy a hiányt ne vízzel pótolod, mert akkor rögtön észreveszik már a színéről is a higitást. Szürke és zavaros lesz - oktatott ki az inastársam -. Megfogadtam tanácsát. Eleinte csak egy gyüszünyit mertem inni. Később - nem tudtam a kísértésnek ellenállni, - már egy kis pohárra valót ittam az italból. Nekem se szóltak, hogy szüken mérik a pálinkát.

Nemsokára tapasztalni kezdtem, hogy ez a mesterség is nehéz. Két inas egész nap fűrészelte az udvaron télen-nyáron a fát. A harmadik inas komolyabb munkán a műhelyben dolgozott. Sokszor kellett lábbal hajtanom az esztergapadot. Fárasztó volt. Különösen, ha nagyobb darabot, például kerékagyakat kellett esztergályozni. A többi bognár is idehozta a kerékagyakat. Amig hajtottam az esztergapadot, volt időm látni, hogyan munkálta meg mesterünk a formátlan kerékagyakat.

Állandóan sok volt a munka. Mesterünk olcsón dolgozott, mert ő is olcsón szerezte be a jó szerszámfiákat. Erdélyből kocsiszámra hozták a románok. Különösen vásári napon jöttek sokan Gyulára. Ami fájuk vásár végén eladatlan maradt, gazdánk olcsón megvette tőlük.

Nemcsak szerszámfiát, hanem almát, diót, szilvát, meszet adtak ezek a románok buzáért cserébe. Mesteremnek messze vidékről volt megrendelése. Különösen a nagyvaskereskedőknek kellett sok hordócsap. Ősszel meg a helybeli és környéki kádármeztereknek kellett vastag prés-csavarokat esztergályozni a káposztás hordókhöz.

Minden héten vittünk kiskocsin a vasúthoz készárukat feladni. Egyik inas a feladást intézte. Ezalatt ~~arkáiban~~ has a raktárban nézett szét, mit lehetne "szerezni" Függére, narancsra fájt a fogunk. Sokszor sikerült is a "Szerzés" Mind a három inas gyulai volt. Ismertük a kerteket, ahonnan gyümölcsfélét lehetett csórni. Éjjelenként néha a mester kertjét is meglátogattuk. Nyáron az ágyunkban állandóan volt valamilyen gyümölcs eldugva. A gyümölcsidény a birsalma megdézsmálásával zárult.

Testvéreimmel sokáig nem találkoztam.

Egy alkalommal a gyulai vásáron én is kint voltam. Mesterem kocsikerekeit és fonórokkait árultam. Egyszer csak Józsi öcsémet láttam az intézővel kocsin elhaladni. Bevásárolni akartak egyetmást a vásárban a gazdaság részére. Én észrevettem öcsémeket. Utánuk szaládtam, s öcsém nevét kiáltottam. Hátra is nézett, de úgy tett, mintha nem ismert volna meg. Nyilván szégyelte, hogy egy zöldkötényes inas kiáltja a nevét. Egyszer jókedve kerekedett a mesterünknek. Mind a négy inasnak színházjegyet vett. Örültem ennek, mert még nem voltam színházban.

Egyik inas egy napon azt mondta, ő is elvisz bennünket színházba. A könyvesboltban, ahol a jegyeket árulják tudna szerezni olcsó jegyeket mondta.

Mi csak nevettünk. Azt hittük tréfál.

Egy szombati napon örömmel osztotta szét az igért jegyeket. Vasárnapdélutánra szólt. A két segédnek is adott. Azok megnézték. Mind az első sorba szólt. A legdrágább helyekre. Kérdőre vonták az inast, honnan szerezte a jegyeket?. Az inas őszintén megmondta, hogy reggel a könyvesboltból lopta. Nem volt idő a válogatásra. Alkalmatlan pillanatban elemelt egy köteget a pénztárnál elhelyezett dobozból. A mester is megtudta valamiképpen a dolgot. Összeszedte tőlünk a jegyeket. Az az inas, aki lopta, félt visszavinni a könyvesboltba.

En vállalkoztam, hogy majd visszaviszem, mert mint idegent nem ismertek a boltban.

A pénztáros igen megörült a jegyeknek. Ha nem kerültek volna elő, neki kellett volna az árát megfizetni. Azt hazudtam, hogy a kocsiuton találtam azokat. Mindjárt adni akart belőlük egyet. Bátorságot vettem magamnak. A legolcsóbbikból kérek, de legyen szives még egyet a barátomnak is adni.

Annak az inastársamnak adtam az egyik jegyet, aki a drága jegyeket ellopta.

Munkahelyemet elég hamar megszoktam. Nem volt olyan unalmas, mint unokabátyáméknál volt. Gyorsan multak az évek. Utolsó éveim közeledésének nem is nagyon örültem. Majd vehetem a hátizsákot és vándorbotot. Róhatom az országutakat, amíg munkát találok. Ez koldulásnak is beilllett.

Sokszor jöttek mesteremhez is vándorlegények munkát kérni. Munkát nem tudott adni, de ebédet és pénzt igen. Mesteremnek 2 fia és egy leánya volt. Idősebb fia apjánál dolgozott. A fiatalabb Pál pedig kovácsinas volt. Az inaskodásból már nem sok ideje volt hátra. Készültünk mindketten a "Mester munka" előállítására. Ugy beszéltek meg, hogy ketten együtt készítünk egy kis fekete hintót. En a bognár, ő a kovácsmunkát végzi

el rajta. Elkészült a hintó. Jól sikerült. Jutalmat is kaptunk: 1-1 aranypénzt. A mestereknek gyümölcsöskertjük volt. Gyakran kézikocsi-  
csival cipelték a piacra, vagy haza a termést. Az asszony és leánya nagyon szerettek piacra járni, gyümölcsöt árúsítani. Én is sokszor segítettem nekik kézikocsi-  
val piacra vinni a gyümölcsöt.

---

Palit megkértem, beszélje át szüleit, hogy a kis hintóhoz pónilovat vegyenek a vásárban. Nem kell anyjának gyalogjárni fájós lábaival a gyümölcsöskertbe, vagy a piacra. Vasutra is pónifogja kihuzni a kis, lófogatura átalakított lapos volt kézikocsit is.

A mester megígérte, hogy a legközelebbi gyulai vásárban megvásárolja a pónilovat. A románok Erdélyből szoktak hozni kis lovat a vásárba.

A legközelebbi vásáron talált is a mester megfelelő kis lovat. Kivittük a hintót a vásárba, hogy kipróbáljuk, indít-e a póniló ?

A ló megfelelt. Szelid volt.

Gazdám kifizette az árát. Sok bámulója akadt a kis póninak. Egy földbirtokos is odajött. Megtetszett neki a csinos kis fogat. A kisfiának akarta megvenni. De a mester nem adta oda. Erre foglalót adott egy éppen ilyen kis hintó elkészítésére.

A leányuk, Piroska gyakran elkérte tőlem a gyepelőt. Nagyon szerette a lovat hajtani.

---

A mesterné- ha piacolni ment -, leánya is mindig veletartott, mert édesanyja rosszul számolt. Gyakran csak én és a lány árultunk a piacon. Minden alkalommal a bevételből zsebpénzt erőszakolt reám. Tudta, hogy árva vagyok, hogy sehonnan sem várhatok pénzbeli támogatást.

Ő szeretett engem. Lelkemre kötötte, hogy senkinek se dicsekedjem azzal, hogy ő pénzt ad nekem.

Megígérttem, hogy ha segéd leszek vissza fogom fizetni ezt a pénzt, amit csak kölcsönként fogadtam el.

Ha volt a piacon, mindig vettem neki rózsát. Felszólított, hogy csak egy szál rózsát vegyek neki. Télen a volt grófi üvegházból szereztem a virágot. A kertész jól ismert. Neki is végeztünk bognár munkát.

---

Letelt az 5 év. Segéd lettem. A mester zsebórárt és egy öltözet új ruhát adott ajándékba. Arra voltam most már kíváncsi: milyen szándéka van velem mesteremnek? Megtart-e továbbra most már mint segédet, vagy pedig elküld. Reménykedtem, hogy nem küld el, mert sok volt a munkája, tehát szüksége volt reám. Igyekeztem kedvébe járni. Akármilyen munka adódott, rendesen elvégeztem. Egy alkalommal úgy nyilatkozott, hogy elégedett velem, ezért mint segéd továbbra is maradhatok nála, ameddig kedvem tartja. Megnyugodtam. Egyenlőre nem kell a mester leányát, Piroskát itthagynom. Titokban szerettük egymást. Most már mint segéd bátrabban mértem neki udvarolni. 20 éves ifju leány voltam. Választottammal gyakrabban lehettem együtt. Mesteremék is családtagnak keztek engem számítani. Együtt ebédeltem a családdal. Piroskát szülei nagyon szerették. Kényeztették, mindent megengedtek neki. Később tudtam meg, hogy miért kedveskedtek leányuknak annyira. Orvosuk ugyanis megmondta a szülőknek, hogy a 18 éves leánynak tüdőbaja van. Aligha fogja a 20 éves kort megérni. Ez a tudat engem nagyon lesújtott, s a szülőket is.

Közelgett az orvos által megjósolt idő. A leány

betegsége valóban rohamosan kezdett rosszabbodni. Ebben az időben még kevésbé tudták gyógyítani ezt a veszedelmes betegséget. A fiatalok legszébb korokban estek áldozatul.

---

Egy alkalommal Piroskával kettesben mentünk a szállóba cseresznyét szedni. A városból épp, hogy kiértünk, Piroška elkérte tőlem a gyepiőt. Ő akarja hajtani a lovat. Az ostorral erősebben talált a lóra csapni. A ló megijedt. Felragott. A hámfá kikapcsolódott. Verte a ló lábát. Ettől egészen megvadult. Rohant velünk. A szállóskert bejáratí kanyarjánál hirtelen felborult velünk a kocsi. Szerencsére nem történt az ijedségen kívül semmi bajunk. Mindössze Piroška térdén horzsolódott föl egy kissé a bőr. A szerszámos bódéba mentünk. Kimostam a horzsolás helyét. Nem ijedt meg tőlem, mert fiatalember létemre fehér térdéhez értem. Tréfálkozó kedvvel gunyolt. Rossz betegápoló lenne mondta nekem. Fél egy kis sebtől évődött velem. Én meg lángoló piros arccal, zavartan álltam előtte. Megbeszéltük aztán, hogy otthon nem szólunk a balesetről. Nem engedték volna többé a kertbe járni, ha elmondtuk volna a felborult kocsi történetét.

A betegség súlyosbbodása miatt a szülők kórházba szállították leányukat. Hátha kigyógyul betegségből.

---

A szülők gyakran látogatták a kórházban Piroškát. Én nem mentem be, ezt nem mertem megtenni, de helyettem ügyházi rózsát mindig küldtem, a mester

*nével. A lány örömmel fogadta. De nagyon nyugtalankodott miattam. Én nem tudta, miért nem látogatom meg? A nyjával üzenté,*

*hogy nagyon haragszik rám, mert  
egyszer se látogattam meg a kórházban*

Amikor az anyja ismét látogatni készült leányát, rámparancsolt, hogy okvetlenül menjek én is vele.

Elmentem. Először az anyja ment a beteghez. Kiszólt, hogy én is bemehetek, nem alszik a beteg. Vár engem.

Közel mentem az ágyához. Átadtam a rózsát. Gyöngéden csókot lehelt ~~ráma~~ a rózsára. Felém nyujtotta márványfehérségű kezét. Megcsókoltam. Meglepett a leány szépsége. Arcán két piros rózsá nyílt. Két lázrózsa. Anyja jelenlétében felszólitott és kért, hogy én is csókoljam meg. Ne féljek tőle. Én tétováztam. Az anyára néztem, tőle vártam biztatást. A közeli ágyakon más betegek is feküdtek, akik figyeltek bennünket.

Bátran megcsókolhatod unokahugodat! Így illik, hogy köszöntés szólt az anya, feltalálva magát, hogy feltűnést ne keltsen. Én bátorságot vettem hát és homlokon csókoltam. Ő azonban a számon csókolta meg. Boldog mosoly futott át lázas arcán. Láttam, hogy anyja a meghatottságtól zsebkendőjével törölgette a szemét. Csak most tudta meg titkunkat. Biztosra vettem, hogy az anya haragudni fog ezért reám. Bocsánatot kértem tehát tőle. Megnyugtatózott, hogy nem haragszik, sőt nagyon örül, hogy hátralevő napjaiban boldoggá tettem egyetlen kisleányát. A mester sem haragudott rám.

Piroska tavasszal kijött a kórházból. Semmit sem javult. Otthon kezelték. Orvosi tanácsra nyáron tiszta kerti levegőn kellett tartozkodnia. Én vittem ki reggelként a kis hintóval. Egész napi ennivalóról is gondoskodtunk. A póni lóvacská egész nap legelt a jó kerti gyepen.

A bódéból kivittem a nyugszéket. Ha elfáradt a beteg, lefeküdt pihenni. Ezalatt mindig akadt a kertben nekem való munka.



A beteg rohamosan soványodott. Köhögött. Most már a szöllőbe se járt ki. Szegény ő is tudta, hogy közeledik a vég. Már csak az egy szál piros rózsának örült.

Egyik alkalommal, amikor átadtam a rózsát, az anyja is jelen volt. Piroska arra kért, hogy ha ő meghal, egy piros rózsza tövet ültessenek a sirjára " Hadd álmodjak arról, amit át élnem itt olyan jó lett volna "

Anyja is én is Piroska is sirt. Egymást vigasztaltuk.

Egy hét múlva meghalt az én Piroskám. Súlyos megrázkodtatást jelentett ez nekem. Elvesztettem eszmélő, fiatal életem első drága kincsét, szerelmesemet. Mennyi álmom szállt vele együtt sirba ! Szüleim elvesztése miatt lettem árva.

Árvaságomban vigasztalásom, reménységem lett szeretett Piroskám szerelme. Mennyt álmodtam arról, hogy együtt éljük le életünket. Hogy boldogok leszünk. Hogy szép, napsugaras lesz egész életünk. És most? Most szertefoszlott a szép álmom ! Még hamu sem maradt utána. Csak a nagy bánat. Az emésztő kétségbeesés ! Bár előre tudtam, hogy ez lesz a vége kettőnk szerelmének, mégis lesujtott, összetört a kegyetlen valóság, ami bekövetkezett.

A szülőket nagyon lesujtotta a nagy csapás. Nem tudtak belenyugodni, hogy drága, oly forrón szeretett leányuknak 19 éves korában el kellett e földi életből mennie.

Sokan voltak a temetésen. Én teljesítettem Piroskám kívánságát. Piros rózsát termő tövet ültettem a sirjára. És nemsokára szép, piros rózsák nyíltak a tövön.

Nekem ezután nem volt többé maradásom Gyulán. A vándorlási ösztön is elfogott. Ez az ösztön élt bennem és kitörni készült.

Mesteremnek bejelentettem, hogy elhagyom Gyulát. Tovább szeretnék tanulni. Mesterem látta és megértette szándékomat, elengedett azzal, hogy ha másutt nem lesz munkám, nála mindig akad az én részemre.

Kiadta munkakönyvemet. Ajándékba egy sajátkezűleg készített, szép esztergált vándorbotot nyomott emlékül a kezembe. Sok szerencsét is kívánt. A mesterné az ~~utra~~ enniivalóval látott el. Megcsókoltak, mintha saját fiát indította volna el messzi útjára.

Hátizsák és kezemben vándorbot. Ezzel indultam el gyalogosan az országúton. Hogy hová megyek? Magam se tudtam elhatározni. Nem volt otthonom! Csak az <sup>sarok</sup> országút.

IV. fejezet

a./Kétegyháza b./ Elek

Tekintettel arra, hogy Kétegyháza utbaesett, s a gyaloglástól fáradt is voltam itt akartam magam kipihenni. De testvéreimet és szüleim sírját is látni akartam. Miska ~~apám~~ bátyámtól tartottam. Gondoltam: biztosan haragszik reám, mert megszöktem tőle.

Elhatároztam, hogy megtréfálom előbb. Biztosan nem fog rámismerni. Beállítottam házukba, mint munkát kereső kovácssegéd. Valóban nem ismert meg. Elutasított.

Nincs munka ! szólt nyersen.

Kíváncsiságból a felesége is odajött. Ő is megkérdezte, hogy honnan jöttem. Én azt feleltem, hogy Gyuláról jövök és Aradra akarok menni. Bár azt mondta a Miska bátyám, hogy nincs munka, mégis feléje nyujtottam munkakönyvemet. Nem nyult érte. A felesége vette el aztán. Meglátta a nevemet. Hangos kacagással nyujtotta most már ő a munkakönyvemet férjének. Ő is olvasta a nevemet.

Barátságos, testvéri öleléssel és csókkal üdvözöltek.

Mondtam, hogy reggel tovább megyek Aradra. Éjjeli szállást kértem tőlük. Nem engedtek el ! Segíts nekünk ! Sok a munka. Aztán meg itt van az aratás is kérlelt bátyám. Én erre ottmaradtam egy hónapig. Utána a faluban lévő bognárt is kiségitettem. Pénzre volt szükségem. Készültem további utamra.

A temetőbe is ellátogattam. Szüleim sírját alig találtam meg. A sirt és a keresztet benőtte a magas fű. Rám vártak ők is. A temetőcsőszzel

rendbehoztuk szüleink 2 sirját. Itt lakó testvéreimet kértem, hogy gondozzák szüleink sirját. Ők helyben laknak!

3 hónap múlva mielőtt tovább indultam volna, Miska bátyám azt mondta, hogy miután Arad felé keresztül kell mennem Eleken is és mert ~~legidősebb~~ <sup>Hugom</sup> nővéremet is még akartam látogatni, keressem fel bognármester barátját és adjak át egy levelet neki. ~~Nagyném~~ <sup>Hugom</sup> egyik nagynénémmel lakott. Nagynéném férje szíjgyártó volt.

### b./ E l e k

Elekre érkeztem. Nagynénéméket könnyen megtaláltam. Előadtam, hogy Eleken egy bognármesternél kaptam munkát. Ideküldtek azzal, hogy itt kvártély kapható.

Nekünk nincs kiadó kvártélyunk, hanem a szomszédban szoktak kvártélyosokat befogadni mondta nagynéném. ~~Nagyném~~ <sup>Hugom</sup> ajánlkozott, hogy elvezet a megadott címre.

Láttam, hogy nem ismernek rám. Előszedtem hátizsákomból a ~~nagyném~~ <sup>Hugom</sup> részére hozott ajándékokat. Nos amiért olyan szives és kedves hozzám, magának adom ezeket az ajándékhalmikat mondtam neki.

Cipő, piros kendő volt az ajándék. ~~Nagyném~~ <sup>Hugom</sup> nem nyult mindjárt az ajándékok után. Nagynénémmel együtt csak bámultak rám, hogy idegen létezem mit akarok, mit kínálok.

Nagynénémnek odanyújtottam munkakönyvemet. Elolvasta a nevémet. ~~Tágra~~ <sup>Hugom</sup> nyitott szemekkel meredt reám. ~~Nagyném~~ <sup>Hugom</sup> is belenézett a munkakönyvbe. Viharos öleléssel öleltek, csókoltak aztán mindketten. Nahát! Így megtréfálni bennünket! kacagott a ~~nővérem~~ <sup>Hugom</sup>

Másnap Miska bátyám levélével jelentkeztem a bognármesternél.

Eloolvasta a levelet. Aztán azt kérdezte, hová készülök menni?

Holnap Aradra megyek !. Megnézte munkakönyvemet. Látta, hogy bognár és esztergályos segéd vagyok. Kérdezte, nem volna-e kedvem nála dolgozni? Eleken nincs esztergályos, így itt ezt a munkát is tudnám nála csinálni. Elmondta ~~csinán~~, hogy fiával gyakran van távol. A kétegyházi volt grófi uradalomtól földet bérel. Azt is említette, hogy 20-30 disznót hizlal. Ezekkel a két nagyocská lánnya foglalkozik. Ha nála maradnék mesterségemen kívül két lányának is segítenem kellene az etetésnél.

Elhatároztam, hogy maradok. Legalább elsajátítom a német nyelvet, ha mindjárt svábosan is.

~~Azt is észrevettem~~ <sup>német</sup> ~~hogy~~ a két lány <sup>sem</sup> szívelem az apját. Haragudtak rá, mert beteges anyjukat is dolgoztatta és még goromba is volt hozzá.

A svábok általában mindenütt, de különösen az elekiek nagyon szorgalmasak voltak a pénzgyűjtésben. A munkák nehezét román cselédekkel végeztették. Ezeknek a verejtékén gazdagodtak aztán meg is. Főként nagybani disznóhizlalással foglalkoztak. Állandóan télen és nyáron a legtöbb háznál 30-50 drb. hizót tartottak. Nagyon értettek az eleki svábok a disznóhizlaláshoz. Ha Bécsben, vagy Pesten megtudták a kupecek, hogy eleki a hizó, mindig többet fizettek érte. Tudták, hogy prima anyagot kapnak a pénzükéért.

---

Gazdám nagyobbik leánya 18 éves Rézi eladósrban volt már. Nem régen kérője is volt, de kossarat adott neki. Apja nagyon haragudott rá azóta.

Sokszor mondta nekem Rézi, hogy nem megy férjhez Eleken. Különösen ahhoz, akit apja választ neki. Inkább ő is megszökik és Aradra megy. Ott beáll

szobalánynak. Szolgálni fog, mint Tóni bátyja. Látta anyja életét. Gazdag, de farkar apja mellett mennyit kellett szenvednie és dolgoznia.

---

Az eleki gazdák azért is tudtak sok disznót hizlalni, mert sok kukoricát termeltek, s azt mind a disznókkal etették fel.

Az elekiek a kétegyházi volt grófi földekből béreltek. Magasabb bért fizettek a földekért, min a kétegyháziak. Kedveskedni tudtak a gazdasági őröknek és intézőnek egy kis dézsmával. Hara-  
gudtak is a kétegyházi szegény földnélküli nap-  
számosok, amikor őszel az orruk előtt hordták  
haza a sok kocsi kukoricát az elekiek. Semmit  
sem tehettek. Nem mertek szólni, mert a kis diny-  
nyeföldből és napszámból is kizárták volna őket.

---

Mesterem családjának mondtam, hogy szeretnék megtanulni németül beszélni. Örültek, hogy érdekel a nyelvük. Szívesen is tanítottak. A család ezután állandóan németül beszélt velem. Egyik helybeli tanítóhoz is jártam privát órára, megtanulni a német írást és olvasást. Három év alatt eléggé elsajátítottam a német nyelvet.

---

A mesterné bántódott Tóni fia miatt. Nagyon szerette. A mester megtiltotta, hogy pénzt, vagy csomagot küldjön fiának. Azt remélte, hogy így meg tudja törni a fiút és hogy hamarabb haza fog jönni. A mester sajnálta, hogy Tóni fiával hiányzott az ingyen munkaerő.

A mesternét biztattam, hogy ha valamit küldeni akar a fiának én majd elintézem. A mester nem fogja megtudni. Nagynénéméktől ment a küldemény.

Tóni nemsokára levelet írt nekem Kaszaperről. A levél gondolkozóba ejtett. Azt írta, jobb van az ottani bognármesterrel. Sokszor bemegy a műhelybe segíteni. Faragni szokott. A bognár bizalmasan közölte velem, hogy fél év múlva megválna állásától. Nézett is már másik helyet magának. Tóni azt kérdezte tőlem levélben, hogy nem volna-e kedvem a helyébe menni bognármesternek. Külön lakás jár az állással. Dicsérte a földbirtokost és feleségét. Nagyon barátságosak, cca. 3000 hold birtokuk van.

Nem tudtam, mit tegyek ?

Nem akartam elszalasztani az alkalmat, hogy 24 éves koromban mester lehetek és nem segéd.

Bizalmasan közöltem Rézivel, hogy mit írt Tóni Kaszaperről. Ő nem örült a levélnek. Látta rajtam, hogy el akarok menni tőlük. Haragudott bátyjára, mert el csal engem Elekéről. Azt mondtam, hogy van még fél év. Csak újévkor kellene az állást elfoglálnom. Még gondolkozni fogok a dolgon.

Rézi nemsokára azt kérdezte tőlem, mit szólnék, ha megkérne engem, vigyem őt is mint feleségemet magammal. Ha ezt megtenném, nem haragudna Tónira. Kért, ne nehezteljek rá, mert nő létére ő kérte meg a kezemet. De azért tette, mert nem akart engem örökre elveszíteni.

Ha egy kicsit is szeret engem, úgy megszabadít fukar apámtól. Egész életemen át hálás leszek ezért. Gondolkozzék ezen ! Ne utasítson el kurtán szokatlan kérésemért.

Maga tréfából és nem komolyan kért engem, hogy feleségül vegyem. Szülei úgy sem egyeznének bele, hogy hozzám, a szegény fiúhoz adják feleségül magát, volt a válaszom. Rézi erre azt felelte, hogy szülei beleegyezését el fogja intézni.

Ha kell hazugság árán is. Kikényszerítem anyám beleegyezését. Megmondom neki, hogy azért adtam kérőmnek kosarat, mert csak Téged szeretlek. S ez igaz is! Megmondom, hogy szerelmünknek következménye lesz! S ha még erre sem egyeznek bele, házasságunkba, úgy közölni fogom, hogy kénytelen leszek Aradra menni, ahol beálllok cselédnek. Ott is maradok - örökre - Kérni fogom mütteromat, hogy titkunkat közölje apámmal.

Mehezen tudtam dönteni! Mit is tegyek? Arra az elhatározásra jutottam, hogy jobb lesz, ha asszonnyal megyek a pusztára, aki vezeti majd a háztartásomat, otthont teremt és nem lesz olyan sivár életem a pusztán. Ott esetleg asszonynak - valót sem találnék megfelelőt. Rézit pedig 3 év alatt dolgos jólelkű leánynak ismertem meg. Sajnáltam is mostoha sorsa miatt. Kértem a leányt, ne szóljon semmit az anyjának addig, amíg az állást meg nem nézem. Először elmegyek Kaszaperra. Ha az intézővel megegyezem, s a szerződés a kezemben lesz, csak akkor szóljon az anyjának.

Mesteremnek bejelentettem, hogy családi ügyben rokonomhoz Kétegyházára megyek.

És én titokban Kaszaperre utaztam. Tóni várt az állomáson. Mindjárt a bognármesterhez vezetett, hogy tájékozódjam az állás felől és a fizetésről. A mester nyilatkozott, hogy ő tényleg elmegy. Új helyéről már szerződése is van. Özölte még, hogy tudomása szerint nem fogadtak föl eddig mást a helyébe. Ajánlotta menjek az intézőhöz, s egyezzek meg vele.

Ő csak azért megy el innen, mert gyermekei faluhelyen inkább tudnak iskolába járni.

Tónival együtt mentem az intézőhöz, aki már tudott énrólam. Megcsináltuk a szerződést. Eszerint az állást újévkor kell elfoglalnom.

Az uradalom tartozik engem kocsival Kaszaperre költöztetni.



Rézi türelmetlenül várt az állomáson. Mielőbb tudni akarta, mit végeztem.

Első kérdése volt:

-- Széna-e, vagy szalma?

-- Széna ! feleltem.

Erre szétnézett. Nagy örömében hirtelen két keze közé fogta fejemet és szájon csókolt.

-- Most már rajtad a sor, hogy szüleiddel elintézd az esküvőt ! Magam is elcsodálkoztam, milyen gyorsan változott a sorsom. Egy héttel ezelőtt még nem tudtam, hogy megnősülök, s azt száméltam, hogy mester leszek. Rézi rövidesen megszerezte a szülők beleegyezését. Beleegyeztek, de azzal a feltétellel, ha továbbra is náluk maradunk. Nem engednek elmenni más szolgájának. Főképp az apa akarta, hogy mindketten továbbra is ingyen munkásai legyünk.

Azt feleltem, hogy szerződésemmel kötelez az állás elfoglalására. Megígértem azonban, hogy 1-2 év múlva visszajövünk hozzájuk.

Ebbe aztán - nehezen is ~~de~~ beleegyeztek.

Én ugy terveztem, hogy előbb egyedül megyek, s elfoglalom az állást. Utána megtartjuk az esküvőt.

Azonban arra való tekintettel, hogy leányuk bevallása szerint kettőnk kapcsolata, következményekkel fog járni, a szülők az állás elfoglalása előtt akarták az esküvőt megtartani. Attól féltek ugyanis, hogy majd nem fogom megtartani ígéreteimet, s nem veszem felelősségül leányukat.

Szűk családi körben megesküdtünk. Közbejárásomra Tónival is kibékült az apja, aki otthon maradt, nem ment vissza Kaszaperre.

V. fejezet.

K a s z a p e r .

Ujévkor kocsi jött a butorokért. Feleségem, meg én vonattal mentünk. Hamar megszoktuk helyünket. Muszály is volt megszokni, nem volt más választásunk.

A majorban csak az iparosoknak volt rendes, szoba-konyhás lakásuk. A cselédek 1 konyhát 2 tűzhellyel 4-en közösen használtak. Rőzsét, néha szalmát kaptak tüzelésre. Egynek folyton tömni kellett a tűzhelyet. Közösen szidták - halkán - az uraságot. Mindig füstben kellett főzni az asszonyoknak.

Na, és várni is kellett egymásra. Jőideig nem kellett élelemről gondoskodnunk. Anyósom bőségesen ellátott bennünket zsirral, szalonnával, kolbásszal, szappannal.

---

Feleségem nem zugolódott azért, mert ugyszólván egész nap egyedül kellett lennie egy idegen puszta világban. De a többi asszony sem unatkozott. Főként-veszekedtek - a gyerekek miatt. Sok volt belőlük a konyhán.

A következő évben feleségemnek is akadt külön elfoglaltsága. Örömmel csinálta. A közelgő kis jövevénynek készített kelengyét.

Tavasza szerencsésen meg is érkezett a gólya. Kisleányt hozott. Anyja óhaja teljesült. Megjött az aposom és anyósom is. Apósom este már vissza is utazott.

Anyósom nálunk maradt, hogy segítségére legyen leányának. A kovácsmesterék lettek a keresztszülők. Kisleányomat Margit névre keresztelték.

Margitka 3 éves korában gyakran jött a műhelybe. Néha egyedül is bebötörkált hozzám. Megszökött anyjától. A forgácsban nagyon szeretett játszani. 3 év után ismét más-állapotba jutott a feleségem. Utolsó hónapjában a feneketlen nagy sárban megcsaszott és elesett. Esés következtében megütötte magát. Másnap halva született a kicsi. Rá 2 hétre gyermekágyi lázban a feleségem is meghalt.

Temetésére eljöttek a szülei és testvérei. Anyósomék úgy jöttek, hogy 3 éves unokájukat magukkal viszik.

Nagyon szerettem a szép, szőke, göndörhaju, okos kisleányt. Nem voltam hajlandó odaadni nekik egyetlen gyermekemet.

Mikor látták, mennyire ragaszkodom kisleányomhoz, belenyugodtak, hogy nálam marad.

Anyósom bizalmas célzást tett előttem, hogy aggodik unokájáért, mert esetleg rossz mostohája lesz. Azt az ajánlatot tette, vegyem feleségül kisebbik lányukat a 18 éves Elizát. Kisleányom nem kapna rossz mostohát. Eliza szereti Margitkát, jól bánna vele. Anyósom gondoskodását megköszöntem és gondolkozási időt kértem.

Mig Eleken együtt éltem a családdal, nem kedveltem Elizát. Gyakran áralkodott rám. Lehet, hogy féltékenységből tette. Szeplős is volt. Nem óhajtottam feleségnek.

---

Eleinte reggel magammal vittem a műhelybe kisleányomat. Egész nap a forgácsban játszott. Ha elfáradt, elaludt a puha forgácson. Nem volt, kire hagyjam gyermekemet. Mindenütt sok volt a gyerek.

A birtokosnál lévő szakácsnő később megsajnálta leánykámát és nappalra magával vitte a kastélyba. Montágnénak is volt egy 5 éves kislánya. Azzal játszott az enyém. Megszerették ők is a kicsit.

---

Télen ugy az intézőnek, mint a kastélynak én voltam a hentese. Ezt a mesterséget még Eleken elsajátítottam. Sokszor kellett kényszervágást végezniem gazdáméknál.

Amikor a kastélynak vágtam a disznót, jobban összeismerkedtem a szakácsnővel. Segédkezett nekem. Megköszöntem neki, hogy kislányomat olyan nagy szeretettel gondozza. Fiatal, 22 éves, jó megjelenésű, dolgos leány volt a szakácsnő. Jól főzött. Aradon tanulta.

Egy alkalommal Montágné a kastélyba hivatott. Egy ajtót kellett megjavítanom. Amikor az ajtóval végeztem, magához hívott. Valamit kérdezni akart tőlem. Előállt, hogy tudna nekem egy jó feleségnek valót ajánlani, aki az én kisleányomat is szereti. Nem kell messzire sem mennie érte. Mondta. Itt van a kastélyban. Szidi szakácsnőről van szó. Igaz, nem szívesen válik meg tőle, mert ügyes, szorgalmas és megbízható. De vigasztalná az a tudat, hogy ha férjhez is megy, kéznél marad, s néha segít majd a főzésnél. Montágné így, ilyen rövid idő alatt összeboronált bennünket.

Nem sokáig voltam özvegyember tehát. Csak fél évig. Kisleányomnak anya kellett. Nem kapott mostohát. Ugy bánt vele új feleségem, a "mostoha", mint ha sajátja lett volna.

---

Kisleányom 4 éves korában beteg lett. Diftériát kapott. Az orvos menthetetlennek nyilvánította. A legtöbb gyermek - ebben az időben - ebben a betegségben halt meg. Nem volt ellene orvosság.

A megelőző védőoltást nem ismerték még akkor az orvosok. Végig kellett nézniük a szülőknek, hogyan fullad meg gyermekük. Torokgyíknak is hívták ezt a betegséget.

Meghalt a kisleányom!

Eleinte ritkán hívták feleségemet a kastélyba. Amióta azonban a kisleányom meghalt, mind gyakrabban üzentek érte. Feleségem szépen tudott gallérokot és kézelőket keményre vasalni, ezért főképp vasalás miatt vették igénybe. Ilyenkor fizetés helyett mindketten a kastélyban étkeztünk.

Mint hogy feleségemet lassanként ingyen cselédnek használták fel, ami sem neki, sem nekem nem tetszett, elhatároztuk, hogy elmegyünk Kaszaperről.

Irtam Mezőhegyesre az állami gazdasági felügyelőjének. Érdeklődtem nem volna-e szükségük valamelyik majorban bognár és esztergályos mesterre?

Hamarosan válaszolt a felügyelő. Azt írta, hogy felvesznek és hogy mielőbb foglaljam el az állásomat.

Montágéktól békeességesen megváltunk és Mezőhegyesre költöztünk.-

VI. fejezet.

Mezőhegyes

Mezőhegyes egyik majorjába kerültem. 4 évig laktunk a kincstári uradalomban. Itt született György és Zoltán fiam, valamint Jolán leányom.

A major irnokával többször kerültem összeütközésbe éspedig a feleségem miatt.

Minden uradalomban szokás volt, hogy a 1/4 évi komenciót az alkalmazott felesége vette át. A férjek ilyen címen nem hagyhatták el munkahelyüket.

Gyakran előfordult, hogy avas, kukacos szalonnát, máskor savanyu tejet mértek, illetőleg adtak. A silány komenció miatt csak az iparosmesterek feleségei mértek panaszt tenni.

Egy alkalommal a feleségem megmutatta a kinért avas és kukacos szalonnát a gazdasági irnoknak, aki a többi asszony jelenlétében kinevelte őt. Feleségem mérges lett, s a szalonnát hirtelen az irnok melléhez vágta oly erővel, hogy az hanyat esett. Ugy volt, hogy azonnal otthagynom az állásomat, de a felügyelő lebeszélte róla, s egy másik majorba helyezett. Azonban itt is ugyanolyan helyzet volt a komenció körül, mint az első majorban. Most már egy harmadik majorba helyeztek át.

Ebben a majorban sem volt jobb a komenció. Feleségem már el se ment érte. Nem akart minden 3 hónapban összeveszni az irnokkal. A cselédasszonyok hallgattak, nem mértek kiállni, ezért megelégette, hogy mindig ő szólaljon föl valamennyiök helyett. Kénytelen voltam az állásomat ezért felmondani.

A jószágfelügyelő valamiképpen megtudta, hogy ön-állósítom magamat és Máriaradnára költözöm.

Biztatott, hogy ha majd más munkám nem akad, készítsék kocsikerekeket, megveszi, a kincstár részére. Aztán - megérkeztünk Radnára.

VII. fejezet

M á r i a r a d n a .

Azért választottam letelepülési helynek Radnát, mert itt olcsón lehetett az erdőkből a románoktól szerszámfát vásárolni. Feleségem megsporolt pénzből önállóítottam magamat.

Nyáron messze vidékekről jöttek a búcsúsok. A szegények gyalogosan, a gazdagok pedig vonattal érkeztek.

A Maros-híd egyik végén feküdt Radna, a másiknál Lippa.

A máriaradnai papok a búcsúsok részére bizományosaik útján kegyszereket árusítottak.

Sokszor elgondolkoztam, hogy lehet valaki annyira vakbuzgó, hogy nagy távolságról gyalog zarándékoljon Máriaradnára. Különösen Endrőd községből jöttek minden évben sokan.

A nagy kánikulai melegben, nagy porban, mezitláb, agyonfáradva, vállukon cipőjükkel, porosan énekelve és gyalog érkeztek templomi lobogójuk alatt.

A templomot nagyobbítani kellett. Magasan a domb oldalán épült. Meredek uton kellett fölmenni. Az építkezéshez sok téglát érkezett. A búcsúsok hordták föl ezeket a templomi építkezéshez. A papok kihirdették a templomi szószékről, hogy Istennek tetsző dolgot cselekednek azok, akik résztvesznek a téglafelhordásában.

Feleségem két évnél tovább nem akart Radnán maradni. Félt a Maros vizétől. Tavasszal ugyanis hirtelen annyira kiöntött, hogy egyik éjszaka a szomszédok segítettek bennünket magasabb helyre hurcolkodni. Amilyen csendes a vize, -ahogy a nóta is mondja- olyan veszélyes is tud lenni.

Máriaradnáról tehát elköltöztünk Mezőkovácsházára.

VIII.fejezet.

Mezőkovácsháza.

Miska nagybátyám hívására telepedtünk meg Mezőkovácsházán, mint önálló bognármester.

Nagybátyám eladta kétegyházi földjét, házát és Mezőkovácsházán telepedett le. A községtől kibérelt loo holdnyi rossz földet, ami senkinek sem kellett. Olyan jól gazdálkodott, hogy rövid idő alatt elsőosztályu föld lett a rossz földből. Örökáron meg is vásárolta a községtől. Unokabátyám azért hívott Mezőkovácsházára, mert a gazdaságában sok kocsi volt, s inkább velem akarta a javítási és új munkákat végeztetni, mint idegen bognárral. Lakatos-gépész György öcsém is a faluban lakott, önálló műhelyben dolgozott.

Ha a községben nem volt munkánk, mind a ketten bátyáméknál dolgoztunk, különösen nyáron.

Öcsém a cséplőgépjét kezelte, én meg a gazdaságban a felügyeletnél segédkeztem.

---

Nagybátyám idővel özvegy lett.

Ujság útján Szegedről szerzett második feleséget magának. 40 éves idős lányt hozott a hához. Bátyám akkor 60-ik évében volt.

Az új asszony rábeszélte férjét, adja el birtokát, oszlassa föl gazdaságát. Csak szép házát tartotta meg.

A több mint 150 holdas birtokért kapott pénzt a községi Takarékbán helyezte el, melynek igazgatója is lett. 70 éves korában hirtelen meghalt. Gyermeké nem volt, így a nagy vagyont özvegye örökölte.



*Kovácskára nem váltotta be hozzáfizott  
vesményeimért, ezért elfogadtam volt. Gróf  
Weinckim Ö. Kigyós-pusztán a bognár  
mesteri állást.*

## IX. fejezet.

### Ókigyós - p u s z t a .

1890 télen családotól Ókigyósra költöztünk. Magam, Zoltán fiam és Jolán leányom a butort szállító kocsin mentünk. Nagyon hideg tél volt. A két gyereknek a lába alá melegített téglát raktam. Feleségem és György fiam vonattal utaztak, Kétegyházaán át Ókigyósra.

Amikor feleségem meglátta a részünkre kiutalt lakást, nem akart beköltözni. Alecseny, nedves és kicsi volt a lakás. Az intézőhöz fordultam másik lakásért. Mérgesen fogadott:

--- Talán a kastélyban adjak maguknak lakást?  
Ez nem adott másikat.

Ekkor az uradalmi titkárhoz mentem panaszra. Ő el is intézte kérésemet. Különálló kertes házban 2 szobás-konyhás lakást kaptunk azzal a feltétellel, hogy az egyik szobát a néha Pestről, vagy Csabáról lejövő iparosmestereknek szálláshelyül tartjuk fenn. Feleségem köteles takarítani utánuk és ha elvállalja, itt tartózkodásuk ideje alatt főzni is fog nekik. Külön díjazást fog ezért kapni. A főzéshez szükséges nyersanyagokat az uradalom esetéről-esetre fogja kiutalni.

A feltételeket elfogadtuk. Érdeemes volt a feleségemnek követelőzni.

A szálló-vendégek részére főzött ételek annyira bőségesek voltak, hogy 4 gyermekees családomnak is jutott a napi háromszori főétkezésre.

Amikor 1890-ben Ókigyóson a bognármesteri működésemet elkezdtem, hamarosan új ismerősök akadtak.

Egyik új ismerősöm beszélt el a következőket:

Mielőtt Ókigyósra költöztünk volna 10 évvel előbb Gróf - a gazdám 65 éves korában özvegyé lett. Nem volt gyermeke, így a családi örökösödési törvények

szerint a birtok Dobozon lakó öccsére maradt volna bátyja halála után. Frigyes gróf azonban öccsének egy nem várt tréfájának hatására úgy tréfálta vissza öccsét, hogy hirtelen házasságra lépett egy 18 éves leánnyal. E házasság előzményeit a következőkben beszélték nekem el.:

Volt gróf Weinkheim nagyon szerette pazar- szép kastélyát. 365 ablakon át ömlött a napfény a kastély helyiségeibe. Ahány nap van egy évben annyi ablaka volt a gyönyörű épületnek.

Hatalmas park közepén feküdt a gyönyörű virágos-gruppok és szökőkutak között. Most, népi államunk tulajdona a szépséges kastély. Középfoku mezőgazdasági technikum van benne, kollégiummal, tanári lakásokkal.

Volt gróf egy alkalommal meglátogatta Dobozon lakó testvéröccsét.

Öccsének is szép birtoka és eredeje volt. Bátyjának ebéd után megmutatta a kis fácán-csibéit, melyeket közönséges kotló költött ki. Akkoriban kezdték az uradalmak a fácános kerteket létesíteni.

Az öreg gróf azt kérdezte öccsétől, hogy tudna-e neki is adni 50 drb. fácántojást? Ő is létesíteni akarna egy fácánost.

Az öccse adott neki 50 drb. tojást. Amikor a gróf hazaérkezett, behívatta Mari házvezetőnőjét. Fel-szólitotta, hogy 2 kotló alá tegye a fácán tojásokat.

Kegyelmes uram! Ezek nem fácán, hanem bibic-tojások!

Ne bolondulj Mari! Ültesd csak el! Fácántojások azok!

És Mari nem vitatkozott tovább, hanem elültette mind az 50 drb. tojást. S kellő időben ki is keltek ezek a tojások.

Az öreg grófhhoz egyik budapesti ugyancsak gróf barátja jött hozzá vendégségbe.

Dicselkedve mutatta grófi barátjának a kis fácán-csibéket:

— Kitől kaptad a tojásokat ?  
— Öcsémtől.

— Nahát ! Jól megtréfált téged az Öcséd ! Jót nevetethett rajtad ! Mert ezek az apró jószágok nem fácán-csirkék, hanem bibic-fiókák.

Az öreg gróf szörnyen restelte az esetet. Nagyon megharagudott öccsére. Másnap így szólt bizalmasához:

— No Mari ! Igazad volt azzal a bibic-tojással ! Öcsém alaposan megtérált engem ! No de nem baj ! Visszatréfálok őt ! Nem fogja megköszönni ! A 18 éves Annus lányodat add hozzám feleségül ! Okos is szép is ! Nekem nagyon tetszik ! Mari elképedve hallgatta a gróf szavait:

— A kegyelmes ur most engem akar megtréfálni !

A gróf azonban nem tréfált. Intézkedett, hogy a lány mielőbb kellő műveltségre tegyen szert. Illemre és angol nyelvre is taníttatta. Budapestről hozatott le egy művelt fiatal papot, aki 2 évig foglalkozott a leánnyal. A papot Göndöcs Benedeknek hívták, aki szorgalmasan tanította az okos fiatal leányt.

A gróf csendben megesküdüött a házvezetőnő leányával, a szépséges, most már művelt Annussal. Öcsét meg sem hívta az esküvőre, hanem csak házassági értesítést küldött neki. Ezzel a levéllel adta Öccse tudomására, hogy a fácán-illetőleg bibic-tojások tréfáját házassági tréfával fizette vissza.

Természetesen, Öccse fanyar mosollyal tette félre a levelet:

— Fuccs az örökségnek ! A fene egye meg ! Egy év múlva kisfia született. A kicsi gyengén fejlett volt.

Az orvosok azt javasolták, hogy a kisfiút 14 éves koráig erdei levegőn kell nevelni.

A gróf intézkedett, hogy a kastély közelében létesítsenek egy kis erdőt.

A telepítéshez földdel együtt kivett idős fákat hozatott Dobozról az öccsétől. Ebben az erdőben dajkálták a kisfiút. Még ma is Dajka-kertnek nevezik a kigyósiak ezt a kis erdőt.

A most már öreg gróf is betegeskedni kezdett. Ezért végrendeletet csinált. Göndöcs Benedeket bizta meg a végrendelet végrehajtásával, s a kis gróf további nevelésével, valamint az özvegy mellett a nagy birtok vezetésével.

A gróf 2 év múlva meghalt.

Göndöcs Benedek jól kezelte a birtokot. Hosszú szolgálati ideje alatt tekintélyes vagyont szerzett saját magának.

Békésnyúlán volt a pap birtoka. A városban nagyobb parkkal kastélya is volt. Halála után Gyula városának ajándékozta kastélyát és parkját. Ma ligetnek használja a város közönsége a "Göndöcs-kertet" szobra is volt a kertben.

Az uradalomnak volt egy fiatal gazdasági őrnök. Feleségem vállalta, hogy kellő díjazásért kivásolja ingeit, kemény kezelőit és gallérjait. Később a szobáját is takarította. Kellott a pénz.

Egy ízben azt kívánta az őrnök, hogy a lábát is mossa meg. Feleségem persze - megtagadta ezt a kívánságát és szólt nekem. Én megtiltottam, hogy bármit is csináljon ezután az őrnök számára.

Amikor az őrnök látta, hogy feleségem többé semmiben sem áll szolgálatára, engem akart megtörni. Azt hitte, egy iparossal úgy bánhat, mint a cselédekkel.

Gyakrabban kezdett a műhelybe járni. Kritizálni kezdte a munkámat. Egy alkalommal megállt a mű-

hely ajtóban, s onnan tett kifogásokat és megjegyzéseket munkámra. Semmit sem szóltam neki.

Erre lassan, lassan beljebb jött a műhelybe. Amikor közelembre ért, egy előre elkészített bottal végig huztam az irnok hátán. Hozzátettem, hogy ha még egyszer beteszi a lábát a műhelybe, a faragó baltával hasítom szét a fejét. Erre fogta magát és elszaladt. Jó darabig nem mert a műhelybe jönni. Ha az intéző üzenetével jött, megállt az ajtó küszöbén és onnan mondta el az üzenetet.

A verésről senkinek sem tett említést. Pedig bizonyosra vettem, hogy az intézőnek jelentette az esetet. Elkészültem arra is, hogy felmond majd nekem.

Az intéző kedvelt engem azóta, hogy megmentettem egy nagyobb pénzbeli veszteségtől.

Az eset úgy történt, hogy egyszer dolgom volt az intéző irodájában.

A tehenész is várta, hogy bemehessen. Előre engedtem, mert sürgős jelenteni valója volt. 5 tehenén felfuvódott. Ezt jelentette. Az intéző úgy megijedt, hogy a tehenésszel együtt kirohant az irodából. Futottak az istállóba. A nagy sietségben nyitva maradt az iroda-ajtó. Ahogy a helységbe benéztem, az asztalon nagy halom pénzt láttam.

Kerestem az iroda-ajtó kulcsát, hogy bezárjam a helységet. Nem volt az ajtó zárjában. Az irodában sem találtam. Tehát az irodában maradtam, hogy őrizzem a sok pénzt. Esetleg más ellopja és engem gyanúsítanak majd. Nagysokára futva jött az intéző. Eszébe jutott, hogy nyitva hagyta az iroda ajtaját a dohányért kapott nagy összeget is ottfelejtette az asztalon.

Nagyot nézett, amikor engem az irodában meglátott. Csodálkozott, hogy még ott talált.

Jelentettem, hogy azért léptem az irodába, hogy őrizzem a pénzt. Nem találtam az iroda kulcsát, hogy bezárhattam volna az ajtót.

Gyorsan átszámolta a pénzt. Nagyon boldognak látszott, hogy hiánytalanul meg volt az összeg. Egy nagy címletű papírpénzzel akart jutalmazni. Nem fogadtam el. Erre kezet szorított velem.

---

Sorsunkkal sem én, sem a feleségem nem volt megelegedve. A kommenció szükösen volt elegendő népes családnak. Velünk volt feleségem anyja is és Dezső fiam is megszületett. Vele együtt 4 gyermekünkről kellett gondoskodnunk. Az élelmezésen felül ruházkodni is kellett 7 személynek. Ami pénzt kaptam fizetés fejében, csak dohányra futotta. A gyerekeknek a csabai zsidárustól kellett megvennünk a használt ruhaféléket.

Egy nap feleségem fölvetette a gondolatot, nem volna-e jó Aradra költöznünk. Nagy város, sok kereseti lehetőség kínálkozik ilyen helyen, ahol üzemek, gyárak működnek.

Engem nem kellett sokáig biztatni. Legelőször is mindjárt Aradra akartam menni. Irtam Aradra egy gyulai asztalos barátomnak, aki a Sweizer-féle vágoggyárban dolgozott. Hamarosan válaszolt a barátom. Azt mondták neki a gyári irodában, hogy esztergályost is és bognárt is vesznek fől, tehát minden további nélkül mehetek.

1895 őszén, Szent Mihály napján hagytuk el Ókigyóst Feleségemmel megállapodtam, hogy átmenetileg Kétegyházán telepedjék meg a gyerekekkel. Ugyanis Erzsí leányom születését várta a feleségem. De Aradon előbb lakást is kellett szereznem.

Kétegyházára költöztünk tehát. Innen pár nap múlva egyedül indultam Aradra.

./.

1895

X. fejezet

a./ Kétegyháza. b./ Arad. c./ Hosszúfalu  
d./ Hosszúfalu.

a./ Kétegyháza.

Családomat Kétegyházán öreg Tamás bácsiéknál helyeztem el. Tamás bácsi édesapám legidősebb testvérbátyja volt. Az ő fia volt az a Miska unokabátyám, akinél mint 14 éves fiu apám és anyám halála után kovácsinas voltam 2 éven át.

Tamás bácsi kötélgyártással szép telkes házat és annyi tőkét szerzett, amiből öregségükben - felesége is élt- nyugodtan megéltek.

Nagybátyám 90 éves, Juli néni - a felesége - 85 éves volt már akkor, amikor hozzájuk költöztünk.

b./ Arad.

1895. október 1-én jelentkeztem Aradon a vagongyárban. Azonnal fölvettek, s dolgozni kezdtem.

Szabadidőmben lakás után néztem. Pár hét múlva a város peremén, a legtávolibb külvárosban találtam nekünk való lakást. Szabadságot kértem és elhoztam családomat is Aradra.

---

Pernyáväban nem sokáig laktunk, mert nem volt a közelben iskola, ahová 3 gyermekem járatott volna. A legközelebbi 3 km. volt hozzánk. Jónéhány utcával arrább, a Kapa-utcába költöztünk. Az utca 10 percnyre lévő iskolájába beirathattuk. Aradon 3 évet töltöttünk.

A gyárban hamarosan otthon éreztem magamat. Részt vettem a gyári dalárkában. Az énekpróbákon alkalmunk volt megbeszélünk munkástársainkkal mindenkor helyzetünket, főként bérkérdéseinket.

Nemsokára bizalminak választottak meg engem és gyulai asztalos barátomat. Ebben a minőségemben barátomat és engem biztak meg munkástársaim azzal, hogy béremelés iránti követelésünkkel a gyár igazgatójához menjünk. Az igazgató meghallgatta kérésünket, s a béremelést teljesítette, de kettőnket elbocsájtott a gyár kötelékéből.

1897 májusának végén munkanélkülivé váltam. Asztalos barátom azt ajánlotta, menjünk Bukarestbe munkát keresni. Ott most keresik a magy<sup>ar</sup> iparosokat, mert iparosítani akarja a román kormány Romániát. Románia szinte kizárólag földművelő ország volt.

Ipara annyi, amennyit a becsalogatott magyar, főképp erdélyi magyar, illetőleg székely iparosok képviselték főleg a városokban.

Feleségem a sok gyerek - 5 főnyelmiatt nehezen akart megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy Bukarestbe menjünk lakni.

Ugy állapodtunk meg, hogy egyelőre egyedül megyek ki, s ha látni fogom, hogy érdemes állandóan ott maradni, utánam jön majd a család. Addig is ~~maradok~~ ~~eszközre~~, *Bukarest* testvéröcséméknél helyeztem el őket *Hosszúfaluba*.

~~Bukarestbe~~ Levél útján megállapodtam öcsém-mel Józseffel, a hosszúfalusi postamesterrel, hogy addig, amig megfelelő lakást kapok Bukarestben és megkapom családom részére az utlevelet, néhány hétre adjon nekik szállást. 1897 augusztus első napjaiban családom Hosszúfaluba utazott. Butorainkat még Aradon eladtuk úgy, hogy csak a legszükségesebb ágyneműt és ruhaféléket vitték magukkal.



C./Hosszúfalu.

Családomat Brassóban saját szekereivel várta József öcsém. Szállást, a nagy, csukott szénás-szinben kapott a család. Nyár volt, így a jó illatos szénagyón a tyukokkal "társbérletben" megvolt a család. Élelmézésükről az általam küldött pénzből maguk gondoskodtak.

Öcsémnek elsőosztályú póstamestersége volt. Egy 6 szobás nagy, kertes házban volt a hivatal, s a lakás is, öcsém családja 2 gyermekből, feleségből és anyósból állt.

A tágas lakásban az én családom is elfért volna. De hát a szegény, népes proletár család sehogy sem illett az úri környezetbe. Különösen öcsém felesége adott sokat "úri mivoltukra" azért kapták feleségem és gyerekeim a szénapajtát lakásul.

Augusztus végén egy román asszonynál kapott butorozott szobát és konyhát a feleségem.

Szeptemberben György fiamat beíratta feleségem a polgári iskolába. Szállást étkezést József öcsémektől kapott.

1897 októberben végre kijött a család Bukarestbe.

XI. fejezet.

B u k a r e s t

Végre együtt volt a család. Lakástattól a gyártól kaptam, ahol dolgoztam.

Egy butorgyárban, mint esztergályos kaptam állást. Többnyire asztallábakat esztergáltam. Többen dolgoztunk itt magyarok. Egyszer a magyar munkaviszonyok felől érdeklődött az egyik munkatársam. Többek között azt is megkérdezte, miért hagytam ott az aradi vagongyárat. Nem voltam elég óvatos és elmondtam esetemet. Pedig besugóra is kellett volna gondolnom, s ezért nem kellett volna őszintén beszélnem.

Nemsokára hívtak a gyári irodába. Ott azt kérdezték, miért hagytam ott az aradi vagongyárat? Azt feleltem, hogy mert nem volt munka, ezért jöttem el a gyártól. De az igazgató szemembe mondta, hogy ő tudja az okát.

Sajnálja, de az én részemre nála nincs munka, noha munkámmal meg voltak elégedve.

Innen egy magyar kocsigyárba kerültem, mint esztergályos-bognársegéd.

A gyár a város szélén, a Stefán csel máre-utcában volt. Lakást is itt kaptunk. A gyár főképp kész kocsikat készített vásárra.

Feleségem is kereset után nézett.

Szükség volt a pénzre, mert öt gyermeket kellett nevelnünk és Gyuri fiam taníttatása is pénzbe került. Tandíj, ruházat céljára minden hónapban kellett valamennyi pénzt küldenünk. Gyuri fiam taníttatását feleségem akarta.

Eltökélt szándéka volt, hogy bármily keservesen is, de előteremti a taníttatáshoz szükséges pénzt.

10 hónap múlva Gyuri fiam hazajött egyedül a nagy szünidőre.

Elpanaszolta, milyen rossz bánásmódban volt része öcséméknél. Sokat éhezett, viszont minden házi munkát vele végeztették el. Fát aprított, behordott, a konyhán földön egy szalmazsákon aludt. Reggelenként korán kellett kelnie, a konyhát kisépernie, a tűzhelyet kifényesítenie, tüzet gyújtania, tejet, kávét melegítenie, aztán teríteni, felszolgálni, elmosogatni, nagynénje éjjeli edényét kihordania. Mindezek után előjött a 4 éves Józsi, az unokaöccs és vele játszani kellett. Elbeszélte azt is, hogy a család nagymamája hogyan ostromozta meg ártatlanul. Ahogy Gyuri fiam elbeszélte egy alkalommal kenyérsütés miatt, már reggel 4 órakor föl kellett kelnie. Egy fazékban nagy csomó krumplit, - pityókát - tett föl főzni a tűzhelyre.

A kenyeret krumplival sütötték. Hét órakor kijött a konyhára Mariska sógornóm és segítette a fiának hámozni, majd törőgéppel törni a főtt krumplit. Ekkor mondta sógornóm a fiának: - Ugy-e Gyuri, ha majd nagy leszel és visszagondolsz arra az időre, amikor nálunk voltál, majd fogod mondani " Bizony, rossz asszony volt a Te Mariska nénéd !"

Már közeledett a 8 óra, de reggelit még nem kapott a fiam. Kérni meg nem mert. A kis Józsi is előjött. A fiam vette a könyveit és indulni készült az iskolába. Kis Józsi belekapaszkodott :

- Ne menj iskolába ! Nem azért vagy Te nálunk, hogy iskolába menj, hanem hogy velem játszál !

A fiam kilépett a folyosóra. A gyerek utána. Gyuri fiam állt egy kis időt még, hátha visszahívják reggelizni. De bizony nem hívta senki. Erre futni kezdett a nagy kapu felé. A kisfiu mindenütt a nyomában szaladt:

Ne menj el ! Ne menj el !

A fiam fölrántotta a nehéz kapuajtót. Kilépett és sietve bevágta az ajtót, hogy kis öccse ki ne

tudjon rajta szökni. Irtózatossikolyt hallott. Kinyitotta a kaput. Látta, hogy kis öccse a földön fetreng és torkaszakadtából ordít. Azt hitte, odacsipte a gyerek ujját a kapuval. Lehajolt a gyerekekhez, hogy lássa, gyanuja beigazolóódik-e?

Amíg a kis kezeket nézte, hátán, nyakán, fülén ostorcsapások záporoztak. A gyerek nagyanyja csapkodta a fiamat. Azt hitte, odacsipte a kapuval a gyerek ujját.

Jó kis reggelit kapott a fiam !

Futva ment a közeli polgári iskolába.

Az igazgatója tartotta a számtan órát.

Ahogy a küszöbön benyitott azzal fogadta:

... Mi az ? Most van 8 óra ?

... Most nyitott ki a pósta ?

Erre a nagy szál igazgató jobbról is, balról is úgy pofonütötte a fiamat, hogy mind a két pofontól az ajtó tokának esett, s így megduplázódott a két pofon. A fiam leült a helyére.

Számtandolgozat írás volt. Az előtte ülő tanuló hátával meglökte füzetét, mire a fiam ceruzája tompa végével mérgesen hátbadöfte a fiut.

Igen ám, de a ceruza hegyes vége meg belefuródott a jobb keze hüvelykujjának vastag husába. A nyoma még ma is meglátszik.

Igy kapott a fiam aznap dupla " reggelit "

A következő tanévre már a polgári iskola szolgálójánál helyeztem el Gyuri fiamat teljes ellátásra havi 40 Korona díjazásért. A III.-ik és IV.-ik polgárit már mint ingyenes tanuló az internátusban végezte el. Gyuri fiam azt is elbeszélte nekünk, miként lett a nagyon gyenge tanulóból kiváló tanuló, amire megkapta az inter-

natusban az ingyenes helyet.

Egy napon az iskola udvarán megállította Bede Dániel nevű tanára:

... Ide hallgass fiam: Én nagyon sajnálom szüleidet, hogy úgy török magukat, hogy érted a havi 40 Koronát Vigovszkinak megfizetni tudják. Nem érdekled meg a taníttatásodat, mert jó eszedet és szorgalmadat másra használod fel. Örökké golyózol, vagy csáverogsz, de könyvvel senki sem lát Téged, hogy tanulnál. Miért nem ad apád inkább valamilyen inasnak Téged *Bukarestben*

A fiam annyira szívére vette a pirongatást, hogy a II.-ik osztály végén a 3-as rendű bizonyítvány helyett csaknem 2-est kapott.

Erre a bizonyítványára vették föl a III-ik évre az Internátusba ingyenesnek. A III.-ik osztályban 1-es és 2-es között volt, míg a IV.-ik osztályt szintiszta 1-esel végezte el.

Ilyen bizonyítvánnyal vették azután föl a Kolozsvári Tanítóképezdébe 4 évre ingyenes tanulóknak.

Feleségem az én hozzájárulásommal egy idegen 4 éves kisleányt is elfogadott teljes ellátásra, megfelelő díjazás ellenében. A gyermek mindkét szülője a cukorkagyárban dolgozott. Amikor eljöttek gyermeküket meglátogatni, bőségesen hoztak annyi cukorkát, hogy az én gyermekeimnek is jutott belőle. Persze, ezért örültek a gyerekeim, ha látogatóba jöttek a szülők.

Később a feleségem anyját is kihoztuk Bukarestbe. Ő volt a gyerekekkel, mialatt a feleségem egyik, vagy másik gazdag bojár-családhoz főzni járt. Esténként hazahozta vacsoráját. Olyan bőséges volt, hogy az egész családnak jutott belőle.

Reggel a bojár kocsija jött a feleségemért, s este hazahozta.

Anyósom szeretett engem, mert titokban pálinkával kedveskedtem neki. Gondoskodtam arról is, hogy ~~száraz~~ ~~száraz~~ hiányozzék a dohány.

Pálinka és <sup>a dohány</sup> ~~száraz~~ ez a kettő volt a szenvedélye.

Feleségem később észrevette, hogy pálinkával tartom az anyját. Nagyon haragudott ezért.

Bukarestben az 1897 év táján sok magyar iparos élt. Összetartottak. Ha valamelyiknek inasra <sup>150 ezer</sup> volt szüksége, magyar fiút vett föl. <sup>Legtöbb magyar</sup> ~~fiút vett föl~~ <sup>Budapest után Bukarestben élt</sup> A városban nagyon sok bérhintó járt. Nagy részük gumikerekeken futott. A kocsis- esetleg a tulajdonos- borotvált bajusszal, hosszú, de vállon felül körülnyírt hajjal, tányér-sapkával, sötét-kék, bokáig érő bárszony kaftánnal derekán széles piros övvel, kaftán szélíig lenyuló, ugyan-csak széles csikkal ült a bakon. Lovai éjfekek, földig érő farkkal, ezüst szerszámmal, hosszú, ivalakban meghajolt ostorral, méltóságos menetben vonultak fel a Kalea Viktorián, Bukarest legszebb utcáján, az esti kocsikorzón. Felejthetetlen szép látvány volt a sokszáz remek fogat felvonulása. A belvárosban sok szép utca, épület, üzlet ragadta meg a szemlélő figyelmét.

A Kalea-Viktorián és még néhány utcában villamos járt, a többiben motorosvonat, illetőleg lóvasut.

A külvárosi utcák eléggé elhanyagoltak voltak. Bukarest belvárosi részében egyik-másik fűszer-üzlet tulajdonosa a déligyümölcsös ládait, olajbogyós hordóit a járda uttest felőli szélére rakta ki.

A külvárosi részeken mozgóárusok tették lármássá az utca életét. Az ugynevezett oltyánok vállukon hosszú rudon, elől-hátul kerek kosarakban árulták a zöldségfélét, mások a megnyuzott

birkákat, kocsijával a bulgár termelő kínálta hangosan görög és sárgadinnyéjét, burgonyáját, szöllőjét. Ismét másik oltyán a kölesből erjesztett hűsítő italát, a "Brágát" kínálta fennhangon. A járdák szélein cigánykovácsok verték a hosszú vasszegeket, patkókat, fujtatták bőrfujtatójukat.

A malmokból naponta hordta a kocsi házakhoz a puliszka lisztet.

Az asszonyok leginkább olajjal főztek.

A baromfit pedig leginkább alkalmi járókelő férfiakkal vágatták le. Nagy kést adtak a férfi kezébe, s az udvaron mindig készenlétben lévő tőkén az lecsapta a csirke fejét.

Egy "mulcemeszk" - köszönöm !- s ezzel a férfi folytatta útját.

A papságot a hivek fizették. Sok volt Bukarestben a görögkeleti templom, ennélgya sok pap is járt-kelt az utcán. Hogy egy kissé lendítsenek jövedelmükön, minden hónap 1-én házszentelést tartottak. A pap megjelent a sekrestyéssel, megszentelte a szobákat, a kezében tartott keresztet a házbeliakkal megcsókoltatta, utána a sekrestyés tartotta a ház feje előtt a perselyt.

A kereszt-csókolás sok járvány terjesztője volt. Velünk szemben volt a Gyermekkórház. Mindennap láttuk, hogy milyen sűrűn vitték ki a kis halottakat a temetőbe. A legtöbb gyermek diftériában pusztult el.

A kocsigyárban, ahol dolgoztam, sok fiakeres fordult meg. Azzal biztattak engem, hogy legyek önálló, nyissak műhelyt azona környéken, ahol a legtöbb bérkocsi tulajdonos lakik, s ahola közeliükben nincs se bognár, se esztergályos- műhely.

Azt feleltem, nincs pénzem, hogy önállósíthatnám magamat. Azt felelték, hogy ők összehozzák a műhely berendezéshez való pénzt, azt kölcsönadják

és apránként ledolgozom.

Elfogadtam az ajánlatot. Amit lehetett, magam készítettem el. Így készítettem gyalupadot, esztergapadot. Az egyéb szerszámfélét a vaskereskedésben vásároltam meg.

Otthagytam hát a kocsigyárat.

A gyár tulajdonosa sajnálta, hogy elhagyom. Biztatott, hogy ha nem lesz más munkám, úgy készítek kocsikerekeket, ő mindig átveszi azokat.

A gyerekek nőttek. A 4 gyerek iskolaköteles korba jutott. A két nagyobb: Zoltán és Jolán járhatott iskolába, mert a kicsiknek messze volt az iskola.

Két év után a Kalea Mosilov-utcába költöztünk. A fiakereseknek visszafizettem a kölcsön-pénzt, de nem dolgoztam tovább nekik, mert pontatlan fizetők voltak valamennyien.

Jól kerestek, de a nagy jövedelmet elkorcsmázták.

A Kalea-Mosilov-i lakásomon kívül hátul az udvarban műhelyt is béreltem. A közelben lakott egy Gyurka Zsiga nevű székely kocsigyártó. Arról volt nevezetes, hogy ő honosította meg Romániában a román piros-sárgamézeti színű paraszt szekereket. Nagy műhelyében vagy lo segéd és 5 inas dolgozott. Felesége állandóan festette az udvaron a kocsikat. Ezzel a Gyurka Zsigával megállapodtam, hogy kerekeket készítek üzeme részére, amiket ő tisztességes áron megfizetett.

Közeledett az 1901. év amikor Gyuri fiamat a Kolozsvári Képezdébe kellett előkészítenünk. Feleségem már egy évvel előbb elszegődött újból egy bojár családhoz szakácsnőnek, hogy az internátusi előírásos "Kelengyére" válót előteremtse.



se.

Hat ing, ugyanennyi lábravaló, 6 zsebkendő, 4 törölköző, egy párna, egy paplan, hozzá huzatok, egy öltözet köznapi ruha, egy ünnepi ruha, 2 pár cipő - stb. jelentős összegbe kerültek. De minden meglett és Gyuri fiám kellőképpen felszerelve indult Kolozsvárra.

Ezután még 2 évig maradtunk Bukarestben.

Hogy minden gyermekem járhasson iskolába, de mert a honvágy is haza-húzott, 1902 tavaszán visszatelepültünk Magyarországra, családi falumba: Kétegyházára.

XII. fejezet

K é t e g y h á z a .

Kétegyháza legszélső utcájában, ahol már a libalegelő kezdődik, kaptunk lakást és műhelyt.

Nehezen indult a mesterségem. Kevés volt a forgalom. Erősen kívül estünk a módosabb gazdálkodók körétől, így csak igen kevesen keresték fel a műhelyemet. Kitartásom sem igen volt. De forgó tőke is hiányzott, amivel vásárookra készíthettem volna kerekeket, oldalakat, vagy éppen új kocsikat. Sok volt a bognár is a faluban.

Egy és félévig vergődtem.

Miska póstamester öcsém felszólított, elvállalnám-e a Kétegyháza-Mezőhegyes között közlekedő mozgópostási állást? Havi 60 Koronát ajánlott föl. Később megtudtam, hogy az állam 80 Koronát utalt ki öcsémnek a mozgópostás részére. Tehát megspórolt magának havonta 20 Koronát rajtam.

Ketten váltottuk egymást. Minden másnap szabad voltam, így dolgozhattam volna a műhelyemben, hogy egy kis mellékesen legyen a havi 60 korona mellett. Igen kevés volt ez a fizetés. Most ott-hon már 5 gyermekem volt a képezdés Gyuri fiámon kívül.

1906-ban született Annus leányom.

Szóval, nagy volt a család. Ha dolgozhattam volna, valahogy csak fenntartjuk magunkat. De nem dolgozhattam a műhelyemben, mert Miska öcsémnek kellett díjtalanul rendelkezésére állnom minden szabad napomon.

Öcsém földet bérelt, s azt velem műveltette.

Ha a földön nem akadt munka, akkor a ház körül akadt mindig valami csinálnivaló.

Hol a kut kávéát kellett megcsinálnom, hol a póstakocsit kellett megreparálnom, hol meg a kertjében adott munkát.

Azon a vonalon, amelyen szolgálatomat végeztem, van Medgyesegyháza. Itt lakott egy Zuckermann nevű vegyeskereskedő, egyben gabonakereskedő is. Ettől kaptam egy kevés mellékést azért, mert a részére érkezett levélpóstat egy csomóban és külfönraktam, hogy ha a vonat Medgyesegyházára érkezik, az ott várakozó emberének adjam ki.

Az ismerettség révén legkisebb Dezső fiamat ennél a kereskedőnél helyeztem el tanulóként 3 évre szerződtem vele.

A fiam nagyjában meg lett volna a hellyel elégedve, ha nem kellett volna piszkos, kézsebesítő munkát végeznie. Vagonszámra érkezett a mész, aminek a porát fahordókba kellett elraktározni.

Ezenkívül a szappan főzésnél a 128 fokos erős marónátron kezelése, kikezdette, sebessé tette a kéz ujjait. Sokat szenvedett vele télen és nyáron is.

Az üzlet reggel 5 órától este 8 óráig volt hététköznapokon nyitva. Vasárnap pedig délig volt nyitva. Keszerves, terhes szolgálat volt ez bizony, de abban az időben ez mindenféle inasnál így volt.

Napi 15 órás szolgálat volt a rendszeres, megszokott gyakorlat úgy az iparosoknál, mint a kereskedőknél.

1905-ben Gyuri fiam okleveles kántortanító lett. Pályázott mindenfelé, de nem kapott állást.

Félévig a községházán dolgozott, mint napidijas irnok, napi 2 Korona díjazás mellett. 2 hónap múlva községi végrehajtvá lépett elő. Ez a foglalkozás azonban nem való volt a fiának részint

azért, mert csunya sáros utcákon kellett a végrehajtásokat végeznie, másrészt nagyon sajnálta a sok szegény, végrehajtást szenvedett embert.

Irt a volt igazgatójának Kolozsvárra, hogy segítsen neki állást szerezni.

Az igazgató ajánlatára aztán Erdélybe került egy uradalmi intéző 2 fia mellé nevelőnek. Itt 1907 júliusáig tartozkodott.

Ebben az évben meghalt a kétegyházi kántortanító. Beszéltem a plébánossal, hogy egyelőre nem lehetne-e helyettes kántortanító a fiam?

Beleegyezett. Irtam Gyuri fiamnak és hazahívtam, hogy foglalja el az állást.

A fiam örömmel hagyta ott a nevelői állást. Reménykedett, hogy végre jó álláshoz jut majd. Szertefoszlott a reménye hamarosan.

A következő héten egy fiut temettek el. Temetés alkalmával a gyászháznál a pap kibontotta karingét, s fiam felé nyujtotta. A fiam nem nyult érte, erre a pap parancsolólag reá szólt, hogy "kántor ur adja föl a karingemet."

A fiam megütközve tiltakozott, hogy e feladat nem a kántor kötelessége, hanem a sekrestyésé.

.... Hát nem adja föl ?

.... Nem !

Erre nagy dühösen fölráncigálta hát a pap egyedül a karinget.

Temetés után a hivek nagy tömege kísérte haza fiamat.

... Csakhogy végre akadt valaki, aki szembe mert szállni vele, s nem adta fel a karinget.

A fiamnak a hivek elmondták, hogy a volt kántortanító hosszú évek óta elvégezte ezt a megalázó munkát a papnak.

A fiam megmagyarázta nekik, hogy a pap öltöztetése a sekrestyésnek a teendője.

Egyébként ha nem rivalt volna rám, hogy adjam rá a karinget, hanem elkezd maga öltözködni, én meg észreveszem, hogy nehezen boldogul, úgy szívesen odaugrottam volna és segíték neki felvenni az inget. Ez így nem lett volna megalázó, hanem udvariassági cselekedet lett volna - fejezte be fiam a magyarázatot.

A fiam látta, hogy a pap kezdetén már megalázó munkára akarja nevelni. *felmonda az állást*

1907 augusztus hónapban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztertől, előbbi pályázatára rendelet érkezett, melyben Gyuri fiamat kinevezte a Miniszter Horgos-Királyhalomra állami tanítónak.

Másnap két rendelet is érkezett.

Az egyik Erdélybe egy kis faluba szólt az állás. A másik Brassó melletti Hosszúfaluban lévő polgári iskola internátusába rendelte ki felügyelő nevelőnek azzal az ígérettel, hogy ha magánaton megszerzi a polgári iskolai tanári képesítést, kinevezik majd, ugyanebben az iskolában polgári iskolai tanárnak.

Gyuri fiam Hosszúfaluba akart menni, de én rábeszéltem, hogy a Horgos-Királyhalmi állást fogadja el. Ez a hely közelebb van hozzánk. Hiszen ha tudtam volna, hogy 2 hét múlva a szegedi tanfelügyelő már egy nagyon messze fekvő tanyai iskolába rendelte fiamat, úgy nem avatkoztam volna választásába. *Ért nem fogadtam el*

Igaz, hogy 4 év múlva már fiam megszerezte a gyógypedagógiai tanári oklevelet és Szegedre a Vakok Intézetéhez került, s ezzel javított helyzetén, s nem érte veszteség, mégis az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a szülő ne avatkozzék bele felnőtt gyermeke állás- és házastárs-választásába. Tegyen mindig úgy, ahogy reményei és vágyai vezérlik! *A múltban az állam*

*egy huszárfőhadnagy/lovának az eltartására*

Fiam 1922-ben, 36 éves korában igazgató lett a békésgyulai elmegyógyintézetben általa megszervezett gyógypedagógiai telepen.

1925-ben megszervezte és 1928-ig vezette az önálló gyulai gyógypedagógiai intézetet.

Ebben az intézetben kezdte el uttörő munkáját a szülőtlen szellemi fogyatékos gyermekek nevelését.

1928-ban Kisujszálláson a menhelyi fiuk részére szervezett és vezetett gyógypedagógiai intézetet 1944-ig. Itt már 140 növendékkel működött az intézet, kiknek 80 hold bérelt föld állt rendelkezésre a kerti, mező- és állatgazdasági ismeretek elsajátítására. A téli háziiparban seprőkötés, kosárfonás, csuhé-lábtörlő gépi szövés, kefekötés folyt.

1947 júliustól 1949 január 1-ig megszervezte és vezette a Dédes-i Borsód-megye pedagógus üdülőt. A fiam ezzel együtt összesen 4 intézményt hívott létre. Nagy elfoglaltsága mellett 1926-ban B.Gyulán megírta a

"Fehérselyem csipkés szélű kendő "  
című országosan ismert dalát.

1930-ban vált ismertté a "Kék a buzavirág" című csárdása.

1935-ben az "Irt a babám " c. katonanótája vált népszerűvé.

Az "Encsem-bencsem" és "Ezüst kicsi fésűd " és még több más dal is országszerte ismertté tette fiam nevét.

A felsorolt dalok szövegeit, zenéjét is a fiam szerezte.

Csak azt sajnálom, hogy szegény megboldogult feleségem nem örülhetett Gyuri fiax dalszerzői sikereinek, mert már 1918-ban meghalt.

Amidőn fiam Hosszúfaluba került, 1897-ben családommal Bukarestbe vándoroltunk-Aradról.

Fiam első Bukarest-i nyári vakációjában feleségem magával vitte egy fényképészhez. A 12 éves kis diák a fényképen könyvet tart kezében. Ezzel a könyvvel jelképezi hivatását.

Az egykori román cseléd-anya diadalmas büszkeséggel tekint a világba, mintha mondaná:

" Ime ez a kis diák az én szívós akaratom folytán lett azzá, amit a kezében lévő könyv jelképez "

1907-ben mezőkovácsházi, többször emlegetett Miska unokabátyám megvásárolta a Nagy-utcában a megígért házat, s a falu széléről átköltöztünk ide.

Miska öcsémnek felmondtam az állást a mozgópostai megbizatást és újból műhelyt nyitottam.

Elég rendesen kerestem, s úgy látszott már, hogy ha lassan is, de valamivel jobb anyagi helyzetbe kerülünk.

Amióta fiam keresni kezdett, már az első hónaptól kezdve támogatott bennünket havi pénzküldeményével.

Előbb havi  $\frac{1}{2}$  Koronát küldött. Amikor megnősült és intézeti igazgató lett Gyulán, majd Kisujszáláson, havonta 80 Pengőt, szükség szerinti ruhá-  
neműt, cipőt és karácsonytáján hízóra valót küldött hosszú éveken keresztül.

Az első világháboruban Zoltán fiam elesett. Sokáig gyászoltuk. Különösen feleségemet nagyon lesújtotta kedves fia halála.

Gyuri és Dezső fiam is katonáskodott az első világháboruban, de szerencsésen élve uszták meg.

1916 telén 60 éves korom ellenére engem is munkaszolgálatra hivatott be a jegyző bosszúból Békéscsabára.

Műhelyben dolgoztattak katonai zsoldért. A jegyző lázadónak tartott engem. Haragudott reám, mert bátor voltam tőle kocsijának javításáért járó munkabéremet kérni.

Hónapokig teljesítettem hadiszolgálatot, pedig a faluban már csak 1 bognár dolgozott, tehát jól kereshettem volna, ha otthon lehettem volna.

Gyuri fiam közbejárására 6 hónapi szolgálat után végre hazaengedték. Éltünk eléggé türhető anyagi



körülmények között folyt. Munkám már sok is volt. Gyakran még éjjeli 1 óráig is dolgoztam. Most már megengedhettem magamnak annyi szórakozást, hogy vasárnaponként egy-egy üveg sört elfogyasszak.

Minden jól ment volna valahára, csak a feleségem kezdett betegeskedni.

A tizenháromszori gyermekszülés következtében hasfali sérvet kapott. Sokáig vonakodott operációnak alávetni magát. Végre 1913 júliusában, amikor Dezső fiam katonásként Neuhausból 10 napos szabadságra hazajött, bevitte anyját a gyulai kórházba, hogy ott megoperálják. Szegény megboldogult feleségem mindig idegenkedett a kórházról és mégis odakerült. Nem is bírta ki 5 napnál tovább. Az operáció előtti napon kiszökött a kórházból, pedig 10 napra ki volt már érte fizetve az ápolási és tartási költség. Gyalog indult haza Kétegyházára. A poros országúton hasfali sérve befertőződött. Már háttig nagy beteg volt és augusztus végén meg is halt.

Most már 2 feleségemet temettem el. 12 éves Annus leányomat Gyuri fiamék további nevelésére magukhoz vették. Erzsébet leányom már 1916-ban férjhez ment Schlick József kertészhez. Most már csak Jolán leányom volt velem, ő vezette háztartásomat. Amikor egy év múlva ő is férjhez ment Galgóczy Lajos bognárhoz, nem maradt más hátra számomra, mint hogy újra megnősüljek. Harmadik feleségül egy 55 éves özvegyasszonyt vettem el. *Magam 68.*

Harmadik feleségemmel 10 évig éltem együtt, ekkor ő is meghalt.

Gyuri fiam ekkor már Kisújszálláson volt intézeti igazgató. Berendezett az én részemre egy külön szobát, hogy lakjam velük hátralévő életemben.

El is mentem hozzájuk, de csak látogatóba 6 napra. Szép, kényelmes életem lehetett volna Kisujszálláson.

De ha az utcán kiálltam a kapuba, s jöttek a járókelők, egy se köszönt nekem. Megtettem itt is, hogy én köszöntem nekik előre, Azok csak meglepődve értetlenül néztek reám, s úgy mentek el, hogy nem is viszonzták üdvözlésemet.

Elgondoltam, hogy Kétegyházán mindenkinek: apróknak, nagyoknak Kádas bácsija voltam, s már messziről rámköszöntek, Kisujszálláson meg ütdött, vén embernek néztek.

Megmondtam Gyuri fiamnak, hogy nem tudok én már az idegen helyen gyökeret eresztetni, ezért hát ne is haragudják, de visszamegyek a falumba, Kétegyházára.

És hát hazautaztam. 3 hónap múlva 80 éves koromban még újból, negyedszer is megnősültem. A harmadik feleségtől örökölt házamat eladtam Dezső fiamnak, aki havonta törlesztette a vételárat.

Amikor negyedik feleségemmel megtartottuk az esküvőt, egy napon azt kérte tőlem, hogy irassam rá a házamat.

.....Miféle házat ? Nincs nekem házam !

A fiam házában lakunk.

Amikor ezt hallotta a feleségem, a meglepetéstől majd összeesett. Haragudott, hogy miért nem mondtam neki, hogy nincs házam.

..... Hiszen Te soha sem kérdezted esküvőnk előtt, hogy enyém-e a ház amelyben lakom!

volt a válaszom.

Azért megvoltunk 8 évig azaz 1945-ig, amikor felszabadultunk. Gyuri fiam havi támogatása megszűnt 1945-ben.

Mindenük elpusztult Kisujszálláson.

A németek 1944. október 8-a előtti este fel-szólították fiamat, hogy másnap reggel 6 órára üritse ki az intézetet.

Másnap 138 növendékkel Budapestre vették utju-kat. Október 8-tól 15-ig utaztak, míg végül Pestre érkeztek. Azután Kisujszálláson nagy üt-közetek zajlottak le. Harci cselekmények követ-keztében leégett az igazgatói lakás. Így Gyuri fiamék teljesen nincstelenekké váltak. Se buto-ruk, se ruhájuk nem volt, ezért kellett a pénz-beli támogatásukat beszüntetni.

Nekik, maguknak sem volt még elegendő ennivaló-juk sem.

Ilyen körülmények között határoztam el, hogy Dezső fiam hívására, annak eleget téve hátra-lévő éveimet náluk, Békéscsabán töltöm el.

Életem eseményeinek elmondását ezzel be is fe-jeztem.

Rendkívül megörültem, hogy még életemben a Fel-szabadulást megérhettem, s a munkások rég óhaj-tott vágyát, a munkáshatalmat beteljesülve lá-tom.

Csak azt sajnálom, hogy nem vagyok 50 éves, hogy még megérhetném a Szocializmus megvalósulását.

 Kádas László  
B. csaba